

บทที่ 6

สังคมวิทยาประยุกต์

- สังคมและการเปลี่ยนแปลง
- ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแผน
- การเปลี่ยนแปลงในความหมายของการพัฒนาชุมชน
- กระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแผน
- อุปสรรคของการเปลี่ยนแปลง
- การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย
- ความโน้มเอียงของการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย
- ผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชน
- ลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไข

สังคมและการเปลี่ยนแปลง

ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาไม่มีสังคมใดหยุดอยู่กับที่โดยแท้จริง ทุกขณะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมมนุษย์ อย่างน้อยที่สุดก็เพราะว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเวลาต่างกัน แม้จะคล้ายกันแต่ก็ไม่มีทางเหมือนกันได้โดยเด็ดขาด บุคคลแต่ละคนย่อมมีลักษณะพิเศษบางอย่างของตนเอง บุคลิกลักษณะของเขาย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามอายุขัย เหตุการณ์ในอดีต ปัจจุบัน อนาคตจึงไม่มีทางเหมือนกันโดยทุกประการ นอกจากนี้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางสังคมและภูมิศาสตร์ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มนุษย์สร้างสิ่งใหม่ขึ้นมา เช่น แนวความคิดหรือแผนการกระทำซึ่งกลายเป็นบรรทัดฐานหรือประเพณีใหม่ขึ้นมา และทำให้สภาพแวดล้อมเดิมของสังคมต้องเปลี่ยนแปลงไป ในด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นเสมอทั้งที่เป็นไปตามธรรมชาติ และโดยการตัดแปลงแก้ไขและควบคุมโดยมนุษย์ ความเป็นไปของดินฟ้าอากาศ เช่น อุณหภูมิ ร้อนหนาว ฝนตก น้ำท่วม แผ่นดินไหว ฯลฯ ย่อมมีผันแปรอยู่เสมอในระยะสั้น แม้ว่าในระยะยาวจะเกิดขึ้นคงที่สม่ำเสมอ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น มีการเดินทางพบแหล่งทรัพยากรใหม่ พบวิธีใหม่ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ หรือทรัพยากรที่มีอยู่ถูกใช้หมดเปลืองไป เป็นต้น มนุษย์ในแต่ละเวลาและสมัยจึงอยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งไม่เหมือนกัน และจำต้องคิดวิธีแก้ปัญหาคำถามดำรงชีวิตในรูปแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ย่อมมีอันตรายนามากทั้งสำหรับบุคคลแต่ละคนและสังคมเป็นส่วนรวม เพราะจะนำมาซึ่งความไม่แน่นอนและความสับสนวุ่นวายในการดำเนินชีวิต ในสังคมโบราณจึงย้ำการกระทำตามประเพณี สังคมที่ยึดมั่นในหลักประเพณีเป็นสำคัญอย่างจริงจังที่สุดในการจัดระเบียบสังคมก็คือ

สังคมวรรณะ (Caste Society) ในอินเดียโบราณ สังคมชนิดนี้มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคมเป็นไปตามประเพณีซึ่งควบคุมพฤติกรรมของบุคคล แม้แต่ในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อย และได้รับความสนับสนุนจากระบบความเชื่อทางศาสนา ซึ่งแบ่งไว้ด้วยอำนาจสิทธิ์ขาด และมหัสจรรย์ แม้แต่วิถีชีวิตส่วนตัวของแต่ละบุคคลไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากถูกกำหนดโดยวรรณะที่เขาถือกำเนิดมา สังคมชนิดนี้จึงเป็นสังคมเผินธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอไม่ว่ามนุษย์จะต้องการหรือไม่ เพราะตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การยึดมั่นในประเพณีอย่างตายตัวทำให้เกิดความกดดันและปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิตในสังคม สังคมที่ดีจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนี้ โดยการวางระเบียบใหม่ แก้อิทธิบาทสามสัมพันธะระหว่างบุคคล กลุ่มและฐานะต่าง ๆ ในสังคม ปรับปรุงสถาบันและส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคมให้เข้ากับข้อเท็จจริงที่เปลี่ยนแปลงไป แม้มนุษย์จะพยายามป้องกันการเปลี่ยนแปลงมิให้เกิดขึ้น แต่ก็หาทำได้สำเร็จไม่ กลับก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายทำให้สังคมล้าหลัง เกิดความไม่เป็นธรรม ปัญหาความขัดแย้งและแบ่งแยกต่าง ๆ ภายในสังคมโดยเฉพาะปัจจุบันซึ่งสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและรวดเร็ว

ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก การเปลี่ยนแปลงถือเป็นสิ่งธรรมดาและเป็นนโยบายของสังคมที่จะสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ความคิดเรื่องความก้าวหน้าได้ฝังแน่นอยู่ในความเชื่อของคนทั่วไป สังคมสนับสนุนให้มีการใช้ความคิดและเหตุผลเพื่อปรับปรุงแก้ไขสภาพเดิมที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น บางครั้งอาจจะข้ามเกินเลยไป โดยถือว่าการเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง คือ ความก้าวหน้า โดยมีได้คำนึงถึงผลสะท้อนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และในทางตรงกันข้ามการอยู่กับที่คือความล้าหลัง สังคมปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ติดตามมา เนื่องจากมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่เท่ากัน ในปัจจุบันจึงเห็นความกังวลใจเกี่ยวกับความไม่แน่นอนของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน

อีกรูปหนึ่ง กล่าวคือ ได้เกิดความพยายามที่จะควบคุมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นให้ เป็นไปในทิศทางและด้วยความเร็วที่ต้องการโดยการวางแผนไว้ล่วงหน้า สังคม กำหนดจุดหมายปลายทางและวิธีการก้าวไปสู่จุดหมายเหล่านี้ไว้ล่วงหน้าเพื่อความเป็น ระเบียบในสังคม และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางเป็นประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด สังคมมีเจ้าหน้าที่พิเศษสำหรับดำเนินการในเรื่องนี้ ตัวอย่างที่ดีคือ การวางแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับของประเทศและแผนพัฒนาชุมชนในระดับท้องถิ่น เป็นต้น

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ร่วมกันในสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น การกินอาหาร การแต่งกาย การพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ ไม่ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เว้นเสียแต่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นมีผลสะท้อนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลแตกต่างกว่าที่เคยเป็นมาแต่เดิม ตัวอย่าง เช่น การที่คนไทยในกรุงเทพฯ แต่งกายตามแบบฝรั่ง หรือการที่คนชนบทใช้ส้วมซึม สิ่งที่ว่านี้คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแบบอย่างวิธีการดำรงชีวิตของคนไทย เช่น การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเกิดขึ้นในกลุ่มคนที่อยู่ด้วยกันเป็นสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งของสังคมไทยที่ปรากฏแก่สายตาเท่านั้น

ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกัน และการเปลี่ยนแปลงประเภทที่กล่าวนี้เกิดขึ้น เพราะไม่มีการเปลี่ยนแปลงในกรอบกำหนดขอบเขต สิทธิหน้าที่ที่บุคคลจะพึงปฏิบัติต่อกันได้จากที่เคยกำหนดกันอยู่ก่อน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ ลูก เปลี่ยนไป ถ้าพ่อแม่ที่เคยมีสิทธิว่ากล่าวห้ามปราม หรืออนุญาตการกระทำของลูกต่อมาหมดสิทธินั้นไป หรือลูกไม่ยอมรับสิทธินั้นของพ่อแม่ หรือความสัมพันธ์ระหว่างนายกับบ่าว ซึ่งแต่เดิมนายเคยมีสิทธิจะขายบ่าวให้คนอื่นไป แต่ต่อมาไม่มีสิทธิที่จะทำเช่นนั้นได้ เป็นต้น

ในประเทศกำลังพัฒนาการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดก็คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านรสนิยมและการเปลี่ยนแปลงในความมุ่งหวังในชีวิตสูงขึ้น (Revolution of Rising Expectation) มีมาก เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคมอย่างมาก ยกตัวอย่างเช่น ชาวชนบทเป็นผู้มีก้น้อย ยอมรับสภาพความจนที่เป็นอยู่ อยู่กระตอม กินน้ำบ่อ เดินทางด้วยเกวียน ไม่ต้องการหรือไม่รู้จักรวิทยุและโทรทัศน์ แต่ปัจจุบันรสนิยมและความมุ่งหวังในชีวิตของชาวชนบทพัฒนาขึ้นอย่างมาก ต้องการบ้านที่น่าอยู่ ต้องการน้ำดื่ม น้ำใช้ที่สะอาดถูกหลักอนามัย ต้องการถนนเพื่อการสัญจรไปมา และต้องการวิทยุหรือโทรทัศน์เพื่อหาความรู้และความบันเทิง เหล่านี้เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งจะมีมากขึ้นอยู่กับระดับความรู้ของบุคคลในแต่ละสังคม กล่าวคือ คนในเมืองอาจมีรสนิยม หรือความมุ่งหวังในชีวิตสูงกว่าหรือมากกว่า เช่น ต้องการรถยนต์ ต้องการส่งบุตรหลานไปศึกษาหาความรู้ยังต่างประเทศ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงทำให้คนต้องรับผิดชอบ ขยันขันแข็งในอาชีพ และไม่ยอมปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ ประเพณีในการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ความต้องการ ความมุ่งหวังในชีวิต รสนิยม การเปลี่ยนแปลงในด้านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ สถาบันทางเศรษฐกิจ ปกครอง การศึกษา และการเมือง หรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เช่น กลุ่มชาวนาและกลุ่มพ่อค้า กลุ่มกรรมกรและกลุ่มนายทุน เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแผน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแผน หมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ที่พึงปรารถนา เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มสังคมที่ได้รับการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงไว้ล่วงหน้า กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงตามแผนเกิดจากการตกลงใจที่จะพยายามปรับปรุง

ระบบวิธีการของตนเองขึ้นอย่างจริงจัง และมีการขอความช่วยเหลือจากตัวแทนของ
การเปลี่ยนแปลง (Change agent) มาช่วยปรับปรุงแก้ไขด้วย

ถึงแม้ว่าตามปกติ ระบบสังคมต่าง ๆ ย่อมมีกระบวนการเปลี่ยนแปลง
ตามธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา เช่น การที่สมาชิกรุ่นเยาว์ของสมาคมเจริญวัยขึ้น เรียนรู้
หน้าที่กฎเกณฑ์วิธีการของสังคมเพื่อเข้ารับช่วงบทบาทการงานของสมาชิกรุ่นใหญ่ที่
แก่เฒ่าไปตามกาลเวลา หรือการขัดแย้งในหมู่สมาชิกของสังคมที่ต้องปรับตัว แก้ไข
คัดแปลง จัดระเบียบวิธีการใหม่ให้สอดคล้องอยู่ตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนแปลงเช่น
ว่านี้อาจช้าและพยายามจัดรูปเดิมอยู่เสมอ ไม่สามารถปรับตัวให้รวดเร็วเหมาะสมให้
เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันได้ทันทั่วถึง จึงจำเป็นต้องมีตัวแทนของ
การเปลี่ยนแปลง หรือผู้ให้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกเข้ามาช่วย ทำให้เกิดมีการ
กำหนดวางแผนขึ้นสำหรับการเปลี่ยนแปลง คือ กำหนดทิศทางหรือเป้าหมายและ
ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ มิได้ปล่อยให้ไปโดยอัตโนมัติหรือโดย
บังเอิญ ตัวอย่างที่ดีคือการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศ มีเจ้า
หน้าที่พิเศษดำเนินการวางแผนเพื่อพัฒนาโดยมุ่งที่จะทำโครงการหรืองานใหญ่ ๆ
ของประเทศชาติ เพื่อประโยชน์ของคนไทยทั้งชาติ เป็นต้นว่า การสร้างเขื่อน สร้าง
โรงงานอุตสาหกรรม สร้างถนนสายใหญ่ ๆ เชื่อมระหว่างจังหวัด หรือแผนพัฒนาชุม
ชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีนักพัฒนาเป็นผู้นำ
การเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งทำงานเพื่อพัฒนาคนในชนบทในท้องถิ่นที่ยังไม่เจริญ โดยมี
วิธีทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในความหมายของการพัฒนาชุมชน

ได้กล่าวมาแล้วว่า โครงการพัฒนาชุมชนเป็นส่วนประกอบอันหนึ่ง
ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ เป็นกระบวนการที่ได้รับความหมายให้
ดำเนินการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่น โดยมุ่งหมายที่จะยกระดับรายได้ของคนยาก
จนในชนบทและกระจายผลไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่ยังคือโอกาสให้ทั่วถึง โดยมุ่งยก
ระดับความสามารถของคนในชนบท ขยายโอกาสทางการผลิต การจ้างงาน ตลอดจน

การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชนบท

ในการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ นักพัฒนาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดที่จะบันดาลให้โครงการประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เพราะนักพัฒนาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปสู่ชาวชนบทซึ่งจะเรียกว่า ผู้รับการเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นนักพัฒนาจึงเป็นบุคคลพิเศษ ต้องเป็นผู้รู้ มีความสามารถและมีความชำนาญในวิธีการอีกแบบหนึ่ง ฉะนั้น บทบาทและหน้าที่และความสัมพันธ์ของผู้ให้การเปลี่ยนแปลงและผู้รับการเปลี่ยนแปลง ควรจะได้พิจารณาโดยละเอียด

1. ผู้ให้การเปลี่ยนแปลง (นักพัฒนา) จะต้องมีความรู้ ความคิด ความชำนาญในวิธีการแบบหนึ่ง ซึ่งไม่มีอยู่ก่อนในระบบสังคมของผู้รับการเปลี่ยนแปลง ผู้ให้การเปลี่ยนแปลงนอกจากจะมีความรู้ความคิดในวิธีการแบบอื่นนั้นแล้ว ยังมีความสามารถที่จะชักชวนเกลี้ยกล่อมให้บุคคลต่าง ๆ ในสังคมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงนั้น เปลี่ยนความคิดความเห็นเดิมของตนมารับเอาความคิดเห็นอีกแบบหนึ่งซึ่งผู้ให้การเปลี่ยนแปลงต้องการให้ งานสำคัญของผู้ให้การเปลี่ยนแปลง คือ ทำให้ผู้รับการเปลี่ยนแปลงทั้งวิธีการความคิดเห็นเดิมเสีย แล้วรับเอาของใหม่ไว้ หากทำได้สำเร็จตามแผนการที่กำหนดไว้ ซึ่งอาจใช้ระยะเวลายาวนานและแตกต่างกันตามลักษณะของเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดมีขึ้นนั้นก็เรียกได้ว่าทำการเปลี่ยนแปลงตามแผนได้สำเร็จ

2. ผู้รับการเปลี่ยนแปลง (ชาวบ้าน) มีความคิดเห็นและวิธีการสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิตที่เคยปฏิบัติมาจนเคยชินแล้วอย่างหนึ่ง อาจมีความต้องการที่จะเปลี่ยนหรือไม่มีความต้องการที่จะเปลี่ยนก็ได้ และถ้าหากผู้รับการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่บุคคลหนึ่งบุคคลเดียว แต่เป็นกลุ่มของบุคคลจำนวนมาก กลุ่มของผู้รับการเปลี่ยนแปลงนี้ อาจแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ อีกหลายกลุ่ม ที่มีความต้องการ

ไม่ตรงกัน กลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งอาจต้องการจะเปลี่ยนแปลง แต่อีกกลุ่มหนึ่งไม่ต้องการที่จะเปลี่ยน เพราะไม่เห็นประโยชน์หรือไม่สนใจ ก็ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นลำบาก หรือแปรรูปไปจากที่คิดหมายไว้ ทำให้งานของผู้ให้การเปลี่ยนแปลงยากขึ้น และต้องใช้เวลาาน และวางแผนการที่รอบคอบรัดกุมกว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการได้ ยิ่งหากว่าผู้รับการเปลี่ยนแปลงมีความรู้สึกว่าการที่ตนจะต้องเปลี่ยนแปลงระเบียบวิธีการทางชีวิตและการทำงานที่เคยใช้อยู่นั้น เพื่อประโยชน์แก่ผู้ให้การเปลี่ยนแปลงมากกว่าจะเป็นประโยชน์ของผู้รับการเปลี่ยนแปลงแล้ว ก็ยิ่งจะขัดขึ้น ทำให้การเปลี่ยนแปลงนั้นช้าลงหรือไม่สำเร็จเลย

เนื่องจากพื้นฐานเดิมทางความคิดเห็น ทักษะ และผลประโยชน์ของผู้ให้การเปลี่ยนแปลงและผู้รับการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นคนละอย่างกันอยู่ การทำงานร่วมกันระหว่างผู้ให้การเปลี่ยนแปลงและผู้รับการเปลี่ยนแปลงจะราบรื่นได้ผลดี ก็จะต้องเริ่มด้วยการเห็นประโยชน์ตรงกันร่วมกันเสียก่อนและทำงานร่วมกันด้วยความสมัครใจทั้งสองฝ่าย ด้วยวิธีการเกลี้ยกล่อมชักชวน โน้มน้าวจิตใจให้เห็นคุณประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลง วิธีการบังคับขู่เข็ญอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้เป็นระยะเวลาหนึ่งซึ่งจะไม่ยั่งยืน เพราะความรู้สึกนึกคิดในจิตใจของผู้รับการเปลี่ยนแปลงนั้นฝังอยู่เมื่อมีโอกาสเป็นเสรีแก่ตัวเมื่อไร ก็จะเปลี่ยนกลับไปใช้แบบอย่างวิธีการเดิมของตนหรือใช้วิธีการอื่นซึ่งไม่ใช่เป็นความประสงค์ของผู้ให้การเปลี่ยนแปลง โดยนัยเดียวกัน การสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น โดยที่ผู้รับการเปลี่ยนแปลงไม่ได้มีบทบาทร่วมสละกำลังแรงงานและความคิดเห็นด้วยอย่างเข้าอกเข้าใจ ผลของการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ให้เนรมิตรขึ้นก็จะหมดไปหรือกลายเป็นอื่นไป หลังจากที่ผู้ให้การเปลี่ยนแปลงนั้นอำลาจากไปแล้วจากกลุ่มผู้รับการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงตามแผน ขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงตามแผนอาจกำหนดออกได้เป็นขั้น ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ผู้ให้และผู้รับการเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์กันขึ้นก่อน รู้ขอบเขตและความมุ่งหมาย ผลประโยชน์ได้เสีย นักพัฒนาในระหว่างการฝึกอบรมและเมื่อได้รับการแต่งตั้งให้ประจำการแล้ว บทบาทที่สำคัญยิ่งก็คือการปรับตัวและวางตัวของนักพัฒนาเอง นักพัฒนาจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า ทำอย่างไรจึงจะสร้างความสัมพันธ์ฉันท์มิตรจนชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสและเชื่อถือ ถ้าไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในข้อนี้ นักพัฒนาจะทำงานในท้องถิ่นนั้นไม่ได้เลย

2. การเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นประโยชน์และเกิดขึ้นได้ ก็ต้องมี ความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงเสียก่อน นักพัฒนาจะต้องเป็นผู้กระตุ้นแนะนำให้ ความรู้เบื้องต้นแก่ชาวบ้านในกรณีที่ชาวบ้านยังไม่เกิดความต้องการเช่นนั้น เช่น นักพัฒนาเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านเห็นชาวบ้านคืบหน้าจากบ่อซึ่งไม่ถูกสุขลักษณะจะนำมาซึ่ง โรคบิด หรืออหิวาตกโรคก็ต้องให้ความรู้และโน้มน้าวจิตใจ จนชาวบ้านต้องการที่จะ ได้บ่อน้ำที่ถูกสุขลักษณะเพื่อใช้ดื่ม หรือนายแพทย์ทราบว่ามีคนผู้นั้นป่วยแล้วบอกให้ ทราบ แนะนำให้ผู้ป่วยเกิดความต้องการให้แพทย์รักษา หากคนไข้ต้องการก็ลงมือ รักษา แต่ถ้าคนไข้ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากแพทย์ แพทย์ก็ไม่สามารถรักษาได้ เป็นต้น

3. กำหนดปัญหาที่ต้องการให้เปลี่ยนแปลง และตกลงกันให้ชัดเจนในลักษณะของปัญหานั้น นักพัฒนาประสบความสำเร็จในโครงการบางโครงการ เพื่อให้เห็นความสำคัญในหัวข้อนี้ เมื่อชาวบ้านเกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง นักพัฒนาควรได้ดำเนินงานตามขั้นตอนของการวางโครงการ ในแต่ละขั้นตอน ควรให้คณะกรรมการหมู่บ้านได้เป็นผู้วินิจฉัยและตกลงกันเอง นักพัฒนาควรจะเป็นผู้ ให้คำแนะนำหรือชี้แจงรายละเอียดในเมื่อคณะกรรมการหมู่บ้านสงสัยหรือไม่แน่ใจ อย่าตกลงใจแต่ฝ่ายเดียว

4. ร่วมกันตกลงและวางแผนให้แน่นอนก่อนจะดำเนินการตามโครงการใด ๆ กำหนดเป้าหมายและวิธีการดำเนินงานซึ่งอาจทำได้หลาย ๆ วิธีให้แน่นอน ในเรื่องนี้นักในเรื่องการประชุมคณะกรรมการและผู้ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามโครงการ นักพัฒนาต้องไม่ละเลยที่จะขอให้มีการประชุมร่วมกันในระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อวางรายละเอียดในโครงการ ปัญหาการประสานงาน เป็นหัวใจในการดำเนินงานในขั้นนี้ ควรจะมีการประชุมกันหลาย ๆ ครั้ง จนแน่ใจว่าทุกฝ่ายเข้าใจและยินยอมอย่างจริงจัง ก่อนจะเริ่มงานนักพัฒนาต้องแน่ใจและตอบคำถามอะไร เมื่อไร ทำไม ที่ไหน ใคร และอย่างไร ให้ได้เสียก่อน

5. ทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้ว แพร่กระจายไปจนทั่วระบบสังคมอย่างมั่นคงและยั่งยืน ในข้อนี้หมายถึงการหาทางกระจายการเปลี่ยนแปลงออกไปให้ทั่ว และให้ทำกันมากที่สุดเพื่อเป็นแนวทางสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงนั้น ให้ดำเนินการต่อไป ไม่ขาดตอนในเรื่องนี้จึงเน้นให้นักพัฒนาทำงานกับกลุ่มยิ่งกว่ารายบุคคล กลุ่มแรกที่ต้องเน้นหนักคือ คณะกรรมการหมู่บ้าน และนักพัฒนามีความรู้ที่จะต้องสร้างกลุ่มต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านให้มากที่สุด เพื่อเป็นเครื่องมือในการทำงานของนักพัฒนาเอง เช่น ก่อตั้งกลุ่มเกษตรกร กลุ่มสตรี เป็นต้น อนึ่ง วิธีการทำงานของนักพัฒนาให้เน้นหนักในเรื่องการให้การศึกษาแก่ประชาชน (Educational process)

6. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนเรียกว่าสำเร็จผลตามความมุ่งหมายได้ จะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งกลุ่มผู้รับการเปลี่ยนแปลงรับไว้และดำเนินการต่อไปได้เอง โดยไม่ต้องมีผู้ให้การเปลี่ยนแปลงคอยเป็นที่เลี้ยงหรือจัดการให้ตลอดเวลา ในหัวข้อนี้เป็นหัวใจของโครงการพัฒนาชุมชน นักพัฒนาต้องระลึกอยู่เสมอว่าคนมีบทบาทและหน้าที่อย่างไร การให้ชาวบ้านและกรรมการหมู่บ้านได้ลงมือทำงานหรือวางแผนการดำเนินงานของตนเองและเพื่อตนเองเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง นักพัฒนาเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ เมื่อชาวบ้านต้องการ โดยยึดหลักให้ชาวชนบทได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติ (Learning by doing) ผลจากการที่มีโอกาสได้เรียนรู้จากการ

ปฏิบัติ จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเอง ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการและรู้จักรับผิดชอบ ดังนั้นงานพัฒนาชุมชนในชนบทที่จะได้ผลเป็นการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงนั้น นักพัฒนาจะต้องปล่อยให้ชาวบ้านทำงานต่อไปได้เอง โดยที่คนไม่ต้องอยู่ประจำเมืองงานในหน้าที่ผู้ให้การเปลี่ยนแปลงเสร็จแล้ว เป็นต้น

อุปสรรคของการเปลี่ยนแปลง

ในสังคมตะวันออกโดยทั่วไป ยกเว้นญี่ปุ่น เราต้องยอมรับอิทธิพลในทางขัดขวางความเจริญของระบบคุณค่า ความเชื่อ และประเพณีเก่า ๆ บางอย่างซึ่งทั้งหมดเป็นผลให้บุคคลชอบมีชีวิตอยู่อย่างสบายไม่จริงจังในชีวิต ขาดความกระตือรือร้นในการทำงานและปรับปรุงตนเองโดยเฉพาะการหาความสุขเฉพาะหน้าในปัจจุบัน สมัยก่อนระบบคุณค่าแบบนี้มิได้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอย่างใด เพราะอิทธิพลของวัตถุนิยมจากตะวันตกมีน้อย และจำนวนคนในประเทศก็มีไม่มากนัก แต่ปัจจุบันกลายเป็นสาเหตุสำคัญของความกดดันภายในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง อิทธิพลของวัตถุนิยมทำให้บุคคลต้องการมีความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่คิดปรับปรุงแบบการดำเนินชีวิตของตนในด้านความขยันขันแข็ง การมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม ส่งผลถึงความล่าช้าในการพัฒนาเศรษฐกิจและปัญหาขุ่ยากอื่น ๆ ภายในประเทศ

นอกจากนี้ ระบบสังคม การเมืองและเศรษฐกิจในประเทศด้อยพัฒนา เป็นไปในทางรักษาสถานะเดิม (Status Qua) และขัดขวางการเปลี่ยนแปลง อิทธิพลจากประเทศตะวันตกทำให้โครงสร้างเดิมของสังคมเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงอย่างตรงกันข้ามระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคม เช่น ระหว่างชาวชนบทกับชาวเมือง ระหว่างนายทุนพ่อค้าคนกลางกับชาวนาผู้ผลิต ระหว่างผู้ได้รับการศึกษาสมัยใหม่กับผู้ยึดมั่นในประเพณีเดิม บุคคลส่วนใหญ่ตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบในการติดต่อสัมพันธ์และแข่งขันกับบุคคลส่วนน้อย ซึ่งเป็นผู้มีทรัพย์สิน อำนาง หรือการศึกษา ความไม่เป็นธรรมแสดงออกมารูปต่าง ๆ เช่น นายทุนเอาเปรียบเกษตรกรในเรื่องดอกเบี้ยเงินกู้และค่าเช่าที่ดิน ความเจริญทางวัตถุ ความ

สะดวกสบายและโอกาสก้าวหน้าในชีวิตจำกัดเฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ ระบบเล่นพรรคเล่นพวกในการเข้าทำงานเหล่านี้เป็นปัญหาที่พบกันมากในประเทศด้อยพัฒนา ทำให้ชาวชนบทหมดกำลังใจอยากในชีวิต สภาพความเป็นอยู่ยากจน แร้นแค้น ขาดความมั่นคงและความมุ่งหวังในชีวิต จึงทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่ขวนขวายที่จะปรับปรุงตนเองต่างดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดเท่านั้น ความสุขของเขาจึงเป็นความสุขเฉพาะหน้าโดยไม่คำนึงว่าจะมีผลสะท้อนต่ออนาคตของเขาอย่างไร ในหมู่คนชั้นต่ำ เราจะเห็นแบบการดำเนินชีวิตหลายอย่างที่ขัดต่อความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศ เช่น

การหลงมัวเมาในการพนัน และยาเสพติด

การปล่อยตนเองให้มีลูกมากมายคนเลี้ยงไม่ได้

การไม่สนใจในการศึกษาหาความรู้

การปล่อยเวลาว่างให้เสียไปโดยเปล่าประโยชน์

การขาดระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อตนเอง

ความฟุ่มเฟือยเมื่อมีเงิน การนั่งอมมือรอเท้ารอนจะให้รัฐบาลและผู้อื่น

ช่วย

ความจนและความไม่มั่นคงในชีวิต ทำให้บุคคลไม่มีโอกาสที่เลือกแบบอย่างการดำเนินชีวิตใหม่

นอกจากยึดมั่นในประเพณีเดิม ในสภาพเช่นนี้การพัฒนาคุณค่าและทัศนคติสมัยใหม่เพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจเกิดขึ้นอย่างแท้จริงจึงไม่มีทางเป็นไปได้

ถ้าเราพูดถึงสังคมชนบทไทย เราจะพบว่าชาวชนบทโดยทั่วไปมีนิสัยปัจเจกบุคคล (Individualistic) ชอบทำอะไรตามลำพังตนเอง ไม่มีการรวมกลุ่มอย่างถาวร (Permanent Group) จะมีบ้างก็เพียงร่วมกันจัดงานทำบุญ งานวัด แล้วก็สลายไป สถาบันทางครอบครัวก็เป็นแบบครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) อันประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก เป็นส่วนสำคัญ และมักจะนับถือเคารพผู้มีวัยวุฒิสูง ผู้อาวุโส (Seniority) การตัดสินใจปัญหาจึงเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ที่วัยวุฒิมากกว่า เมื่ออิทธิพล

ปัจเจกบุคคล (Individualistic) ได้ประพฤติปฏิบัติมาช้านานในสังคมไทย เช่นนี้ จึงพบว่า

1. นิสัย (Habit) ได้แก่ความเคยชิน เป็นเรื่องของพฤติกรรมมนุษย์ (Human Behavior) คือมารยาท ความประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ต่อสังคม กล่าวกันว่า ความไม่สำเร็จของโครงการบางโครงการในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนหรือไม่ได้ผลเท่าที่ควรนั้น ปัญหาอุปสรรคที่คอยขัดขวางมิให้ทำได้สำเร็จ คือ ความไม่ชอบกัน ความรังเกียจ ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้วในนิสัยของบุคคล อันได้แก่ความไม่คล่องแคล่วกระปรี้กระเปร่าต่องาน คนไทยโดยทั่วไปมีนิสัยรักเกียรติ จึงมักเป็นคนเลือกงาน ต้องทำงานสบาย ๆ มีเกียรติ แม้จะได้รับค่าจ้างตอบแทนน้อยก็ยอม ผิดกับสังคมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่เจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม สิ่งแวดล้อมทำให้เขามีความเข้มแข็ง ออกทน ปรับปรุงตนเอง ค้นคว้า วิจัย ต่อสู้ และขยัน แต่สังคมของเราเป็นสังคมเกษตรกรรม ได้รับคำสอนให้พอใจในสิ่งที่มีอยู่ มองโลกในสิ่งที่สวยงาม ใครใคร่ทำอะไร ใครใคร่ค้าค้า การประกอบกิจการต่าง ๆ จึงขาดประสิทธิภาพ ความรักสนุกก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งขัดขวางการทำงานอย่างจริงจังของคนไทย ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ ก็คือ ครูจีนคนไทยมา ครูฝรั่งคนไทยมา ครูไทยคนไทยมา เป็นต้น จึงนับได้ว่านิสัยเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลง

2. ความเฉื่อยชา (Inertia) ได้แก่การกระทำการแสดงออกอันเป็นพฤติกรรมของคนที่เป็นไปอย่างเหนื่อยหน่าย ไม่ยินดียินร้าย มักนิยมชมชอบในการทำงานแบบเก่า ๆ ไม่กระตือรือร้น ยึดในประเพณีเป็นสำคัญ คนในชนบทโดยมากเฉื่อยชา มีความมักน้อย จึงทำให้การพัฒนาชนบทเป็นไปได้ช้ามาก จุดหมายสำคัญของการพัฒนาชุมชน ก็คือ คน (people) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา เราจะสามารถพัฒนาประเทศได้ตามความคาดหมาย ที่ตั้งใจไว้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับคนที่เราจะสามารถพัฒนาคน หอบยกเอาพลังกาย ใจ และสมองของคนที่มีอยู่มาร่วมพัฒนาประเทศได้มากน้อยเพียงใดถ้าคนอันเป็นทรัพยากรบุคคล (Human Resource) ที่สำคัญที่สุดของประเทศยังเฉื่อยชาไม่ยอมพัฒนาด้วยแล้ว ย่อมเป็นผล

กระทบกระเทือนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก อนึ่ง คุณค่าทางสังคมไทย เราไม่ส่งเสริมความโน้มเอียงที่จะรับความคิดใหม่ๆ แปลก ๆ หรือคิดคัดแปลงเอาวิชาการใหม่ ๆ มาใช้ โดยข้อเท็จจริงแล้วบางชนบทไทยจัดว่ามีพลังเฉื่อยชา ลักษณะของสังคมจึงเป็นไปในรูปการรับ (Passive) มากกว่าการกระทำ (Action)

3. ประเพณี (Tradition) โดยปกติแล้วประชาชนในชนบทนั้นย่อมมีวิธีประกอบอาชีพและวิถีทางดำเนินชีวิตซึ่งเป็นแบบฉบับของเขาเองอยู่แล้วตามประเพณีเดิมของสังคมนั้น ๆ ปัญหาของการเชื่อในเรื่องที่ตายแล้วเกิดใหม่ การทำบุญเพื่อความสุขาดีหน้า ตลอดจนการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในพิธีการต่าง ๆ นั้น เช่น แต่งงาน บวชนาค เป็นอุปสรรคต่อการออมทรัพย์เพื่อการลงทุน

อนึ่ง ชาวบ้านยังยึดถือเอากรรม เป็นเหตุผลยอมรับสภาพการเป็นอยู่ของคนในปัจจุบันไม่พยายามที่จะแข่งขันหรือเอาชนะธรรมชาติเพื่อความสุขของคนในชาตินี้ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

4. ความหวาดระแวง (Suspicion) ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในหมู่บ้าน นักพัฒนาจะต้องแน่ใจเสียก่อนว่า ประชาชนเห็นชอบด้วยแล้วในการที่จะให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ แต่ถ้าการแนะนำการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ให้กับชาวบ้าน และชาวบ้านยังสงสัยหวาดระแวงว่าการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ปลอดภัย ชาวบ้านยากที่จะทำตามและเสี่ยงกับความเสียหายนั้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การทำนาของชาวบ้าน นิยมทำเพื่อพอมีพอกินเท่านั้น จะให้เขาใช้พันธุ์ข้าวใหม่ ชาวนาก็ไม่กล้าเสี่ยง เพราะกลัวว่าจะได้ข้าวน้อยกว่าเดิม เช่นนี้เป็นต้น

โดยปกติการเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้านได้นั้นเป็นของยาก ชาวบ้านยังกลัวว่าฝนตกแล้วน้ำจะท่วม ฝนจะแล้งไม่มีน้ำในการเพาะปลูก จะเกิดสงครามโลก ความระแวงสงสัยเหล่านี้ทำให้ประชาชนต้องวิตกกังวลไม่กล้าที่จะทำอะไรลงไป ไม่กล้ากับการเสี่ยง ไม่กล้าลงทุน ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง สังคมเช่นนี้จะไม่มีความก้าวหน้า ความเจริญได้เลย

5. ผลประโยชน์ที่มีอยู่ (Vested Interest) เป็นความจริงที่ว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ถ้าไปขัดกับผลประโยชน์ของชาวบ้านในสังคม ย่อมทำให้การเปลี่ยนแปลงนั้นสะดุดลง สิ่งที่พบอยู่เสมอคือการกมนามระหว่างหมู่บ้านเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งต่อชีวิตประจำวันของชาวชนบท เพราะไม่เพียงแต่อำนวยความสะดวกในการติดต่อขนส่งสินค้าเข้าออกหมู่บ้าน ตลาด ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังอำนวยความสะดวกต่อการให้ความช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ทางรัฐบาลด้วย แต่ปรากฏว่าทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านรู้แต่ก็ไม่ค่อยจะให้ความร่วมมือสละที่ดินให้ตัดถนน จนปรากฏว่ามีเรื่องกันบ่อย ๆ ระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนผู้เกี่ยวข้อง เท่านั้นยังไม่พอนในชนบทการส่งเสริมการลงทุน ถ้าไปเหมือนกับผู้ที่มิผลประโยชน์อยู่ก่อนแล้ว ฝ่ายที่มีอยู่ก่อนมักจะไม่ยอมและหาทางทำลายผู้ที่จะไปลงทุนใหม่ ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงมีอุปสรรคอยู่มาก

6. การขาดความรู้ (Lack of Knowledge) ในชนบททั่วไปประชาชนขาดความรู้ ความชำนาญ ความรู้ที่ได้มาจากการเลียนแบบให้เห็นได้ ปฏิบัติตามแบบอย่างบิดามารดา เป็นความรู้ที่มีอยู่ในวงจำกัด เช่น พ่อ แม่ ทำนาถูกก็ทำนาตามแบบอย่างของพ่อ แม่ หาได้มีการวิวัฒนาการไม่ ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง คือ คนถ้าคนขาดเสียซึ่งคุณภาพ ไม่มีค่าต่อสังคม สติปัญญาไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่มีไหวพริบไม่รู้เรื่องของโลก และไม่ทันกับเหตุการณ์ เป็นต้น ก็คาดหวังได้ว่า ทัศนคติของคนพวกนี้จะเปลี่ยนแปลงได้ยาก

การขาดความรู้นี้ เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนา สมมติว่าทางรัฐบาลได้ช่วยเหลือโดยให้รถแทรกเตอร์เข้าไป แต่คนขับไม่เป็นหรือขับเป็นแต่ไม่รู้จักรื่องยนต์ว่าทำงานอย่างไร ในไม่ช้ารถแทรกเตอร์ซึ่งมีค่าหลายแสนบาทก็ต้องพังและเสื่อมค่าไป ฉะนั้น ประเทศที่กำลังพัฒนาจึงหากรรมวิธีที่จะพัฒนากำลังคนในชนบทของคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และสามารถที่จะดำเนินการปกครองตนเองได้

ปัจจัยที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง

ในประเทศที่กำลังพัฒนา ประชาชนผู้ที่ จะรับการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ดำรงชีวิตด้วยการเกษตรกรรม และมีลักษณะชีวิตความเป็นอยู่แบบชนบท ซึ่งในกรณีของประเทศไทยกว่าร้อยละ 60 ของประชากรเป็นชาวชนบท ตั้งคมชนบทที่ห่างไกลจากการคมนาคม มีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม และมีรสนิยมกับทัศนคติที่ไม่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ แต่ลักษณะการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมนั้นแตกต่างกันไปตามความยากง่ายของการคมนาคม และระดับของการศึกษาในส่วนที่เหลือของสังคมมีความเป็นอยู่แบบสังคมในเมือง ซึ่งในเมืองหลวงหมายถึงกรุงเทพฯ โดยเฉพาะแล้วได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกอย่างมาก แต่อิทธิพลส่วนใหญ่ยังเป็นเพียงทางด้านวัตถุเท่านั้น ส่วนทัศนคติและระบบคุณค่ากับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลยังเป็นแบบเดิมของไทยอยู่ลดหลั่นกันไปตามขอบเขตของความใกล้ชิดกับวัฒนธรรม อนึ่ง ในปัจจุบันความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์มีสูงมาก และความเจริญดังกล่าวโดยเฉพาะทางด้านเทคโนโลยี (Technology) ได้หลั่งไหลไปยังประเทศด้อยพัฒนา ประเทศไทยได้รับเอาความเจริญทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ จึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างการยอมรับเอาความเจริญทางวิทยาศาสตร์นี้ไว้ ระหว่างคนในสังคมชนบทและคนในสังคมเมือง ก่อให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมืองอย่างมาก รัฐบาลปัจจุบันมองเห็นข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ จึงได้พยายามหาทางเพื่อยกระดับชาวชนบทให้ยอมรับเอาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ดังนั้น นักพัฒนาจึงเป็นตัวจักรที่สำคัญเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงไปสู่ชาวชนบท กล่าวคือ กระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจและยอมรับเอาวิทยาการสมัยใหม่ พยายามโน้มน้าวให้ชาวบ้านเกิดความกระตือรือร้นในการปรับปรุงตนเองเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความประพฤติในส่วนที่ยังล้าสมัย

ในแง่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นักพัฒนาผู้เป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นคนกลางที่จะลดความแตกต่างระหว่างคนในสังคมชนบท และในสังคมเมือง (หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง นักพัฒนาเป็นตัวแทนของสังคม ซึ่งรับนโยบายจากรัฐบาลนำความรู้ความเข้าใจ และวิธีดำเนินชีวิตแบบใหม่ ให้ถึงมือชาวบ้าน โดยสอนให้ชาวชนบทได้รู้จักสิทธิและหน้าที่ในฐานะเป็นพลเมืองไทยเท่าเทียมกับบุคคลอื่น ๆ เป็นผู้จัดความยุติธรรมให้แก่สังคมในส่วนหนึ่งด้วย) หน้าที่ที่เห็นชัดเจนในเรื่องนี้ คงชี้ให้เห็นได้เป็น 2 ประการ คือ

1. เป็นผู้นำวิทยาการใหม่ไปถึงมือชาวบ้าน
2. เป็นผู้เปลี่ยนทัศนคติที่ล้าสมัยหรือถ่วงความเจริญของชาวชนบท

ปัจจัยที่ช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงนั้น มีหลายประการ แต่ที่นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ควรทราบ คือ

1. ความต้องการ (Needs) ได้แก่ ความปรารถนาของมนุษย์ที่ต้องการจะได้รับการตอบสนองตอบสนองเป็นความต้องการที่แรงกล้า ซึ่งคนเราจะขาดเสียมิได้ ความต้องการเช่นนี้เริ่มมีตั้งแต่ยังเป็นทารก เด็กที่คลอดออกมาจากครรภ์มารดาจะร้องเพื่อต้องการหายใจ ทุกคนต้องการอาหาร ต้องการการเคลื่อนไหว การพักผ่อนหลับนอน ความอบอุ่น การจับถ้ำย อยาก رؤ้ออยากเห็น ความต้องการทางเพศเพื่อการสืบพันธุ์ ต้องการความก้าวหน้าในชีวิต ความปลอดภัยในทรัพย์สินและร่างกาย ต้องการความเป็นอยู่ที่มั่นคง หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์มีความต้องการปัจจัยสี่อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งเราถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง

เมื่อสังคมมนุษย์มีความต้องการดังได้กล่าวมาแล้ว ทุกคนจึงจำเป็นต้องมีการแสวงหา ปรับปรุง ค้นคว้า มีความกระตือรือร้น มีความริเริ่มที่จะประกอบกิจการ มีความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน มีความกล้าที่จะเผชิญกับความจริงและเหตุผลเป็นความจริงที่ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ถ้าโครงการใดไม่เป็นโครงการซึ่งนักพัฒนาชักชวนให้ชาวบ้านแล้ว ชาวบ้านจะมารวม

กันค่านิงานอันเป็นความต้องการ (needs) ของเขา โครงการนั้นมักจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แต่ในทางตรงข้าม ถ้าเป็นโครงการขัดเข็ดของนักพัฒนา การค่านิงานมักจะมีอุปสรรคปัญหาานาประการ

อย่างไรก็ตาม คนเราเมื่อเกิดความต้องการแล้ว ย่อมที่จะคิดวินิจฉัย ใช้สมอง สติปัญญา ไหวพริบ ปรับปรุง แก้ไข เริ่มตั้งแต่บุคลิกภาพ อันเป็นลักษณะส่วนตัวของคนให้ดีขึ้น เปลี่ยนท่าทาง นิสัย ความประพฤติ ตลอดจนท่วงที วาจา การปรับปรุงสิ่งเหล่านี้ก็เพื่อปรุงแต่งให้ตนบรรลุเป้าหมายที่ต้องการจากบุคคลหนึ่งไปอีกบุคคลหนึ่ง ชูกลุ่มและสังคมในที่สุด การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขเหล่านี้ จึงถือเป็นเครื่องสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เป็นอย่างดี

2. ความพอใจ (Satisfaction) ดังได้กล่าวมาแล้วว่า คนเรากระทำการประพฤติปฏิบัติก็เพื่อสนองความต้องการ (needs) เป็นสำคัญและเพื่อความต้องการ (needs) นั้น บรรลุเป้าหมายสมประสงค์ ก็ก่อให้เกิดความสุขใจ ปลื้มใจจากสิ่งที่ได้รับเพราะตรงกับรสนิยมของคน ทำให้บุคคลผู้นั้นมีความสบายใจ เราเรียกว่า เกิดความพอใจ (Satisfaction) ความจริง ความพอใจ เป็นเรื่องของความละเอียดอ่อนอยู่ภายในตัวบุคคล แสดงให้รู้ได้ด้วยอาการสีหน้า ท่าทาง และความประพฤติ (Behavior) ของบุคคลนั้น ๆ

นักพัฒนาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ที่จะนำสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลง พยายามนำความต้องการไปให้ชาวบ้าน กระตุ้นยั่วยุให้ชาวบ้านเกิดความริเริ่ม จนชาวบ้านเกิดความพอใจและร่วมกันค่านิงาน อาทิ การทำนาด้วยเครื่องจักรกล ซึ่งแน่นอนหากประชาชนเกิดความสนใจ ศึกษาและเกิดความพอใจแล้ว ย่อมจะรับไปค่านิการด้วยความเต็มใจ ทำให้สังคมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยอัตโนมัติ เพราะการกระทำด้วยความพอใจนั้น ย่อมมีประสิทธิภาพอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลง จึงกล่าวได้ว่า ความพอใจมีส่วนช่วยสนับสนุนให้สังคมนั้นมีการเปลี่ยนแปลง

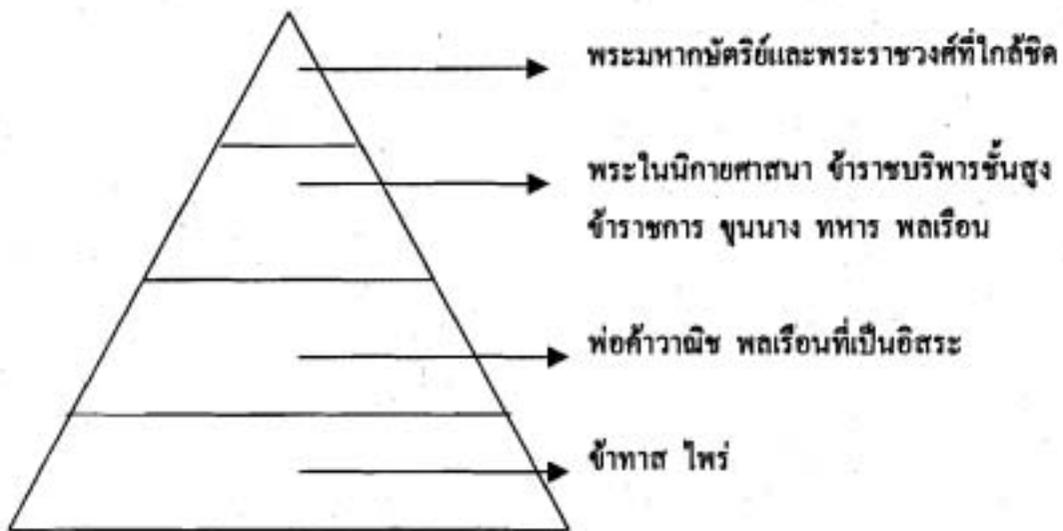
3. ประโยชน์ที่ได้รับมากขึ้นและเห็นได้ชัด (Greater Demonstrate Utility) เมื่อคนเกิดความต้องการและมีความพอใจในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว หากการดำเนินงานนั้นเป็นเรื่องที่ไม่เสี่ยง ไม่เป็นภัยต่อตัวเขา หรือไม่เป็นกิจการที่ไม่เสียเงินทองมากมายนัก แต่เห็นประโยชน์ได้ชัดแจ้ง เช่น การสร้างเขื่อนหรือทำนบกั้นน้ำเพื่อการทำนา เพาะปลูก ในห้องที่มีวัสดุอุปกรณ์อยู่พร้อม และเป็นที่คาดหมายกันว่า ถ้าทำทำนบเสร็จจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง รวมทั้งสามารถเลี้ยงปลาในนาด้วย ประชาชนย่อมจะพอใจและไม่ขัดข้องต่อการดำเนินการอย่างแน่นอน

เมื่อการสร้างทำนบได้เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ผลย่อมเกิดขึ้นกับสังคม คือ ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีความเป็นอยู่ดีขึ้น คนมีงานทำมากขึ้น คนที่มีเงินก็สามารถที่จะปรับปรุงตนเองด้านที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า ตลอดจนแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า ประโยชน์ที่ได้รับมากขึ้นและเห็นได้ชัดนั้นเป็นเครื่องกระตุ้นให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่ในรูปใหม่ได้

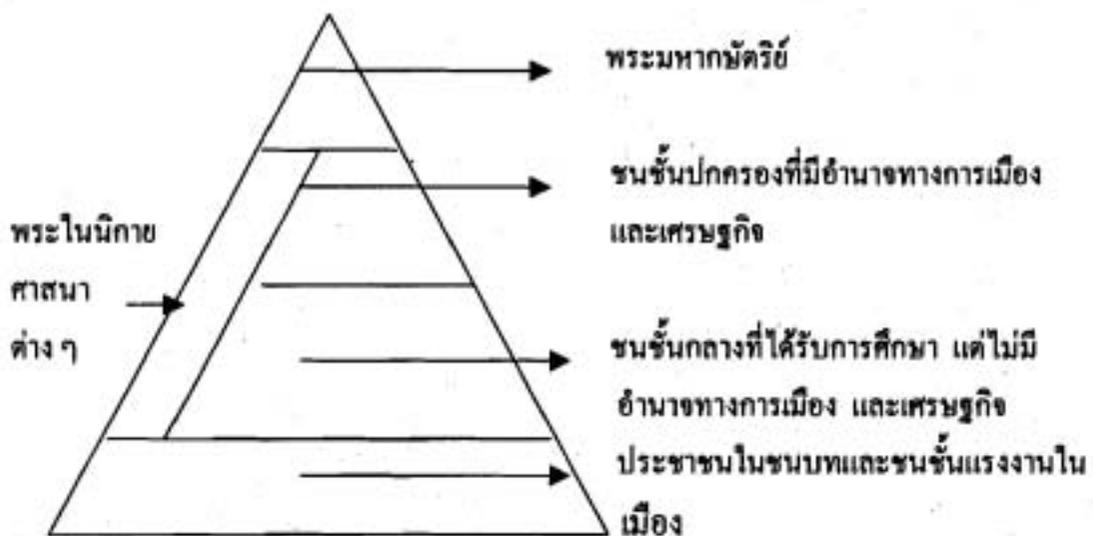
การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยโดยสังเขป

ลักษณะเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นว่า การเปลี่ยนแปลงสามารถมองเห็นได้ก็ต่อเมื่อได้มีการเปรียบเทียบภาวะของสังคมในระยะเวลาหนึ่งกับอีกระยะเวลาหนึ่ง สิ่งแรกที่มองเห็นชัดถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ก็คือ โครงร่าง เราอาจพูดได้อย่างสรุปว่า โครงร่างของทุกสังคมมีลักษณะคล้ายรูปสามเหลี่ยม ซึ่งประกอบด้วยชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมนั้น ๆ นับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มมีการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยถือว่า พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนสมบัติเทวราชนั้น ในส่วนที่สูงที่สุดของสามเหลี่ยมก็คือ องค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ที่ใกล้ชิดดังในรูป

ลักษณะของสามเหลี่ยมจะสูงมากกว่าเมื่อเทียบกับในปัจจุบัน นอกจากนั้น ส่วนประกอบก็ผิดแผกแตกต่างไปด้วย ถ้าจะดูในสามเหลี่ยมเทียบกับโครงร่างของสังคมปัจจุบัน ก็คงเป็นดังในรูป คือ

การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่ก็เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในการปกครอง การเศรษฐกิจและการศึกษา ซึ่งเป็นผลจากการแผ่ขยายและผสมผสานทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมตะวันตก ตัวอย่างเช่น การนำเอารูปการปกครองแบบประชาธิปไตยเข้ามาใช้ การยอมรับการศึกษาวิชาการต่าง ๆ ทางตะวันตก และตลอดจนความพยายามที่จะนำเอาความเจริญทางเศรษฐกิจเข้ามา โดยเฉพาะในปัจจุบัน การศึกษากำลังเป็นเครื่องมือในการที่คนชั้นกลางจะใช้เป็นอุปกรณ์ในการที่จะเขยิบฐานะให้สูงขึ้น และชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นก็นับว่าจะมีจำนวนมากขึ้น ในทุกวันนี้สังคมในเมืองมีอัตราความเปลี่ยนแปลงในลักษณะของสังคมสมัยใหม่มากกว่าชนบท ทั้งนี้ ก็เพราะในเมืองเป็นจุดที่วัฒนธรรมไทยผสมผสานกับวัฒนธรรมตะวันตก และเป็นแหล่งที่จะแพร่วัฒนธรรมขยายออกไปในชนบทด้วย

ความโน้มเอียงของการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย

ในทุกวันนี้เราอาจจะถือได้ว่า สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางของตะวันตกโดยมีประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในแถบยุโรปเป็นแหล่งสำคัญในการแพร่วัฒนธรรม ถ้าพิจารณาในระดับชาติแล้ว สังคมไทยหรือชาติไทยเราในขณะนี้มีความสัมพันธ์ติดต่อกันอย่างใกล้ชิดกับสังคมตะวันตกมานาน ในทัศนะของนักมานุษยวิทยาอาจพูดได้ว่าวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมอเมริกา ได้มีการติดต่อดูดซับซึ่งกันและกัน การถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกันกระทำโดยสมาชิกของสังคมหรือวัฒนธรรมทั้งสองนั้นเป็นผู้นำพา ส่วนวัตถุทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของทั้งสองวัฒนธรรม เช่น รถยนต์ หนังสือภาษาอังกฤษ เป็นผลซึ่งเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม นั่นคือการที่คนไทยไปอเมริกา คนอเมริกันมาเมืองไทย จากการพบปะจึงทำให้เกิดความคิด ทัศนคติเปลี่ยนแปลงไป เมื่อคนไทยเหล่านั้นกลับเมืองไทย และคนอเมริกันกลับอเมริกา ก็จะเป็นตัวแพร่ความคิด หรือใช้อิทธิพลในการทำงานต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความคิดเห็นของตน ซึ่งเราอาจจะเรียกว่าตัวแพร่ขยาย (Multiplier) ตามธรรมดาแล้ววัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่าย่อมจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่อ่อนแอกว่า ดังนั้น ไทยย่อมจะรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา เป็นเหตุให้มีการ

เปลี่ยนแปลง แต่มิได้หมายความว่า จะเปลี่ยนเป็นแบบเดียวและเหมือนกับวัฒนธรรมตะวันตก เพราะว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้นเป็นไปโดยเลือกสรร (Selective) นอกจากนั้น การประดิษฐ์คิดค้นของไทยเองก็เป็นการกำหนดแนวของการเปลี่ยนแปลงด้วย เช่น อาจจะสังเกตเห็นว่า ในพิธีแจกรางวัล ผู้รับทำความเคารพผู้แจกด้วยการไหว้ แล้วผู้แจกจับมือแสดงความยินดี ดังนั้น วัฒนธรรมใหม่ในพิธีดังกล่าว จึงเป็นการไหว้และการจับมือ ซึ่งการจับมือเป็นวัฒนธรรมตะวันตก ที่บรรดาผู้เป็นประธานรับเอามาและที่ชัดยิ่งกว่านั้นก็คือ การนำเอารถยนต์เข้ามาใช้แทนเกวียนและม้า พฤติกรรมของสถาบันที่สำคัญ ๆ ของการเปลี่ยนแปลงในทางสังคม ก็คือ รัฐบาล สถาบันการศึกษา และสถาบันเศรษฐกิจ รัฐบาลไทยได้ตัดสินใจรับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ได้มีการร่างรัฐธรรมนูญซึ่งกำหนดให้คนไทยได้มีสิทธิมีเสียงเลือกตั้ง เหล่านี้ ย่อมจะทำให้ขนบธรรมเนียมทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนั้นยังได้วางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่งจะเปลี่ยนระบบการเศรษฐกิจจากการทำเกษตรกรรม แต่พอकिनเป็นอุตสาหกรรมการเกษตร และในขณะเดียวกันก็เพิ่มผลผลิตทางเกษตรโดยการนำเอาวิชาการทางตะวันตกเข้ามาใช้ เช่น การใช้ปุ๋ย การบำรุงพันธุ์ เป็นต้น ส่วนสถาบันการศึกษานั้นนับว่ารับเอาวัฒนธรรมการศึกษาของทางตะวันตกมาอย่างมาก บรรดาวิชาการต่าง ๆ ที่ศึกษากันอยู่ก็ถือได้ว่ามาจากตะวันตก โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัย แม้ว่าเนื้อหาและความทันสมัยในวิชาจะล้าหลังกว่าตะวันตกไปบ้าง เพราะเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ห้องสมุดไม่พอเพียงก็ตาม เราก็อาจสรุปได้ว่า สถาบันการศึกษาในเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปตามแบบของตะวันตก โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เป็นแบบฉบับที่มีอิทธิพลยิ่ง ทุก ๆ ปีครูอาจารย์ที่ถูกส่งเข้าไปรับวัฒนธรรมจากอเมริกา กลับมาทำหน้าที่เป็นตัวแพร่กระจายทางวัฒนธรรมปีละมาก ๆ ซึ่งคนเหล่านี้เป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่ในการงานทั้งทางการเมือง การศึกษาและเศรษฐกิจ โดยการศึกษาอบรมบุคคลเหล่านั้นย่อมจะเป็นผู้นำพาเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใส่ให้สังคมไทย ในส่วนด้านเศรษฐกิจนั้น เราจะพบว่า มีสถาบันต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลของการนำวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ เช่น การธนาคาร การอุตสาหกรรม เป็นต้น

สังคมใดจะพัฒนาหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถของสังคมนั้นที่จะสามารถเลือกสรรเอาวัฒนธรรมจากสังคมอื่นมาดัดแปลง ให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้มากที่สุด โดยไม่มีความขลุกขลัก หรือขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ซึ่งคนไทยเราภูมิใจและถือเป็นสัญลักษณ์ของชาติและเป็นเครื่องดึงดูดนักท่องเที่ยวอยู่เป็นนิจ ก็เป็นผลสืบเนื่องจากความสามารถที่จะผสมผสานศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ สถาปัตยกรรมการแบบไทยผสมขอม บวกเข้ากับความสามารถในการก่อสร้างของคนไทย เราจึงมีสิ่งก่อสร้างที่ทุกคนภาคภูมิใจ ดังนั้น จึงเป็นภาระสำคัญของสถาบันการเมือง การศึกษา การเศรษฐกิจที่จะต้องรู้จักผสมวัฒนธรรมเข้ากับวัฒนธรรมจากต่างประเทศให้เป็นไปโดยเรียบร้อย มิฉะนั้น จะเกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคม เช่น ปัญหาเด็กวัยรุ่น ปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ตลอดจนการเคลื่อนไหวของประชาชน

ผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชน

เนื่องจากความเจริญในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การคมนาคม และการขนส่ง หรือพูดง่าย ๆ ว่าความเจริญทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมีสูง ทำให้มนุษย์สามารถนำพลังงานจากธรรมชาติมาใช้แทนแรงงานมนุษย์และสัตว์ได้มาก เป็นผลให้เกิดอุตสาหกรรมใหญ่น้อยมากมาย มีการผลิตส่งสินค้าไปขายยังต่างประเทศ มีการสร้างยานพาหนะขนส่งทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศ ซึ่งสามารถย่นระยะเวลาเดินทางของมนุษย์ให้สั้นลงอย่างไม่เคยมีใครคาดฝันว่าจะเป็นไปได้ มีการผลิตวิทยุและโทรทัศน์เป็นจำนวนมาก ทำให้ประชาชนที่อยู่ไกลเมืองใหญ่สามารถหาความบันเทิง และช่วยให้ได้รับความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ รวมตลอดถึงวัฒนธรรมของต่างประเทศที่แฝงเข้ามาด้วย

ความเจริญก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดังกล่าว เป็นความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุซึ่งเป็นไปด้วยความรวดเร็วเกินกว่าสถาบันของสังคมในรูปต่าง ๆ เช่น ครอบครัว บ้าน วัด โรงเรียน และขนบธรรมเนียมประเพณีอื่น ๆ จะเปลี่ยนแปลงและไหวตัวได้ทันกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น

เมื่อความเจริญทางวัตถุมีมากและเป็นไปอย่างรวดเร็ว ก็ย่อมทิ้งความเจริญทางวัฒนธรรมและสถาบันทางสังคมไว้เบื้องตันอย่างห่างไกลกันมาก ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมเก่า ซึ่งเข้ากันไม่ได้ ผลของสภาวะเช่นนี้ก็คือเกิดสภาพที่เรียกว่า "สังคมแตกแยก" อันทำให้เกิดผลเสียหายหลายอย่าง เช่น ศีลธรรมอันดีของสังคมเสื่อมลง เกิดปัญหาเด็กวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการประกอบอาชีพ ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการหย่าร้าง ฯลฯ ทำให้สังคมขาดเสถียรภาพและความสงบสุขในที่สุด

ลักษณะของปัญหาที่จะเกิดขึ้น

เพื่อที่จะชี้ให้เห็นผลร้ายของการที่ความเจริญทางวัตถุทอดทิ้งความเจริญด้านจิตใจหรือที่เรียกว่าวัฒนธรรมไว้เบื้องหลังอันห่างไกลนี้ จำเป็นจะต้องกล่าวถึงสภาพชีวิตของประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทให้เห็นเสียก่อนว่า ชาวชนบทมีความเป็นอยู่และมีความเชื่อถือตามคติเก่า ๆ ของเขาอย่างไรบ้างแล้วในตอนต่อไปจึงจะชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของความเจริญทางวัตถุซึ่งจะมีผลต่อสถาบันและความเชื่อเก่า ๆ เหล่านั้น ว่าจะเป็นไปในลักษณะอย่างไรอีกครั้งหนึ่ง

ลักษณะของชุมชนในชนบท ชาวชนบทเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ การดำรงชีวิตของเขาจึงขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ และโดยที่ยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ชาวชนบทจึงมักเชื่อว่า ผ่น ลม ฟ้า อากาศ เป็นเรื่องของภูตผีหรือเทวดา เป็นผู้บันดาลให้มีให้เกิดขึ้น แม้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บและผลิตผลต่าง ๆ จะได้มากน้อยเท่าใดในปีหนึ่ง ๆ ชาวชนบทก็มีความเชื่อว่าเป็นเรื่องของเทวดาฟ้าดินเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ด้วย ฉะนั้น เราจึงพบว่าเวลาฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวชนบทจะจัดให้มีการแห่นางแมวเพื่อขอฝนเมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยในครอบครัวก็มักจะหาหมอ ดู หรือให้หมอผีตรวจดูว่าได้ถูกผีเรือนหรือพระภูมิเจ้าที่กระทำอาหรือเปล่า แล้วพยายามแก้หรือให้สินบนกับภูตผีนั่น ๆ ซึ่งเข้าใจว่าจะสามารถปิดเป้าให้หายความเจ็บไข้ได้ ความเชื่อดังกล่าวนี้ยังคงมีอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของชาวชนบทในประเทศไทยอีกเป็นจำนวนมาก

มากแม้ผู้ที่มีการศึกษาและมีชีวิตอยู่ในเมืองที่ยังมีความเชื่อถือในเรื่องเหล่านี้ก็ยังมีจำนวนไม่น้อย

ทางด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพนั้น ชาวชนบทมักมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ คือ ปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ที่สามารถให้ไข่ให้เนื้อใช้บริโภคเอง ในครอบครัวได้โดยไม่ต้องพึ่งอาหารจากตลาดมากนัก บางชุมชนมีการทอดผ้าและทำเครื่องใช้ไม้สอยอย่างง่าย ๆ ใช้เองด้วย จากความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ นี้เอง ชาวชนบทส่วนมากจึงขาดความรู้ในเรื่องคุณภาพของอาหารและหลักโภชนาการ และมักเป็นโรคขาดอาหารกันอยู่ทั่วไป อาหารที่บริโภคมักมีแต่ข้าวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอาหารประเภทโปรตีนและอาหารที่จะให้คุณค่าอย่างอื่นแก่ร่างกายได้รับเพียงเล็กน้อยในวันหนึ่ง ๆ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าชาวชนบทขาดความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพและอนามัย ทำให้มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน โดยเฉพาะโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหารและโรคเด็กอ่อน เป็นเหตุให้มีคนตายมาก แม้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มก็มีไม่ค่อยพoyเพียงพอที่จะให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ซึ่งทำให้เป็นโรคปอดบวมตายปีละมาก ๆ

ในด้านเกี่ยวกับการติดต่อทางสังคม ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นที่ให้การอบรมสั่งสอนทั้งความประพฤติและการอาชีพ เด็กในชนบทจึงมีความเคารพเชื่อฟังพ่อ แม่ และญาติผู้ใหญ่เป็นอย่างดี ไกลจากครอบครัวออกไปก็ได้แก่เพื่อนเล่น ซึ่งอาจเป็นเด็กในหมู่บ้านเดียวกันหรือจากหมู่บ้านใกล้เคียงกัน เมื่อมีเวลาว่างเด็กจากหมู่บ้านหนึ่งจะไปรวมเล่นหัวกันทำให้เกิดความรักใคร่และมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นอย่างดี เพื่อนเล่นนี้เมื่อเติบโตขึ้นก็ยังคงมีสายสัมพันธ์ต่อกันไปอีก มีการติดต่อและช่วยเหลือกันในงานต่าง ๆ อยู่เสมอ ดังจะเห็นได้ว่าในชนบทนั้นเมื่อบ้านหนึ่งมีงานแต่งงานหรืองานบวชชานาก็ดี เพื่อนบ้านจะมาร่วมช่วยงานกันอย่างแข็งขัน บางทีก็ช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพด้วย เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกไถนา เป็นต้น

วัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีความสำคัญต่อชีวิตชาวชนบทอีกอย่างหนึ่ง ชาวชนบทมีความเลื่อมใสในศาสนามาก เพราะมีความเชื่อในเรื่องภูติผีเทวดา เป็นทุนอยู่แล้ว ชาวชนบทจึงเป็นผู้มีใจบุญกุศลหมั่นไปทำบุญและฟังเทศน์ฟังธรรมเป็นประจำโดยทั่วไปวัดในชนบทจึงเป็นที่พบปะสังสรรค์กันระหว่างบุคคลต่างหมู่บ้านอีกด้วย คนสำคัญของหมู่บ้านต่างๆ ใกล้เคียงมักจะไปที่วัดในตอนบ่ายในฤดูที่ว่างจากการเพาะปลูก หรืออาจไปเฉพาะวันพระในฤดูที่มีงานมากเพื่อสนทนากับพระและกับผู้ที่มาจากหมู่บ้านอื่น จึงเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารและความรู้ต่อกันทางหนึ่ง ฉะนั้น วัดจึงเป็นสถานที่ชาวชนบทใช้ติดต่อสมาคมกันในวงกว้างออกไปจากครอบครัวและเพื่อนบ้าน

ผลกระทบจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีต่อชีวิตชาวชนบท ตามที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า แม้ชาวชนบทโดยทั่วไปจะมีฐานะยากจน มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกมากนัก แต่เขาก็มักมีความสุขความพอใจในความเป็นอยู่อย่างนั้น ซึ่งมีความสุขและมีเสถียรภาพดี จึงเป็นหน้าที่ของนักพัฒนาที่จะต้องช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะพัฒนาอาชีพ และความเป็นอยู่ของเขาให้ดีขึ้นกว่าเดิมเสียก่อน การพัฒนาชุมชนจึงจะเริ่มต้นได้ คราบไคที่ชาวบ้านชนบทยังมีความพอใจในชีวิตและความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ เช่นนั้นการนำโครงการพัฒนาใด ๆ ไปชักชวนให้ชาวชนบทกระทำจะไม่เกิดผลเลย

1. ปัญหาเกี่ยวกับการอาชีพ เมื่อมีถนนหนทางสะดวกและชาวชนบททราบว่ามี การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ที่ในเมืองหรือที่ตำบลใกล้เคียง ชาวชนบทบางส่วนจะเริ่มอพยพไปยังแหล่งอุตสาหกรรมที่มีการจ้างแรงงาน เป็นเหตุให้ช่วยแบ่งเบาการว่างงานของตนในชนบทบางแห่งที่มีแรงงานเหลือเฟือลงได้ แต่ถ้าเป็นท้องถิ่นที่มีแรงงานทางเกษตรน้อย การอพยพของคนในชนบทไปสู่แหล่งอุตสาหกรรม จะทำให้ค่าจ้างแรงงานทางเกษตรในท้องถิ่นนั้นมีอัตราค่าจ้างสูงขึ้น อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแรงงานทางเกษตรของชนบทต่าง ๆ ในประเทศไทยมีมากมายอยู่แล้ว การ

เปลี่ยนอาชีพทำเกษตรของชาวชนบทไปสู่โรงงานอุตสาหกรรมย่อมเป็นผลดี ทำให้ผู้ที่
คงอยู่ในชนบทต่อไปจะได้มีงานทำเต็มที

ในขณะเดียวกัน ความสะดวกในการคมนาคมขนส่งจากแหล่ง
เมืองที่คับคั่งมายังชนบท อาจเป็นสาเหตุให้ชาวเมืองบางส่วนอพยพออกไปหาที่ดินทำ
ไร่ หรือใช้เครื่องจักรประกอบการเกษตรขนาดใหญ่ ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดการแข่งขัน
กับชาวชนบทเดิม ชาวชนบทเดิมบางหมู่บ้านอาจต้องขายที่ดินแปลงเล็กแปลงน้อย
ของตนให้แก่ผู้ประกอบการเกษตรซึ่งมีทุนมาก ทำให้ฐานะของชาวชนบทที่เคยเป็น
เจ้าของที่ดินอิสระต้องตกเป็นลูกจ้างของนายทุนไปก็ย่อมเป็นได้

ความสะดวกในการคมนาคมและการขนส่ง อาจมีผลกระทบ
กระเทือนต่ออาชีพของชาวชนบทบางแห่งได้อีกอย่างหนึ่ง คือถ้ามีการขนส่งพืชผลที่มี
คุณภาพดีกว่า หรือราคาถูกกว่ามาจากที่อื่นเพื่อนำมาจำหน่ายในท้องที่ซึ่งพืชผลมีคุณภาพ
ต่ำกว่า หรือราคาสูงกว่า ก็จะทำให้ผู้ซื้อขาดความนิยมในพืชผลจากแหล่งเดิม ทำ
ให้ชาวชนบทบางส่วนต้องเลิกอาชีพนั้น ๆ หรือจำเป็นต้องหันไปประกอบอาชีพอย่าง
อื่นแทน เหล่านี้ถ้าเป็นไปโดยรวดเร็วอย่างกระทันหัน อาจทำให้ชาวชนบทที่ถูกระทบ
กระเทือนกลับตัวหาอาชีพใหม่ไม่ทันและเกิดความเดือดร้อนได้

2. ที่ดินมีราคาสูงขึ้นและปัญหาการใช้ที่ดิน เมื่อมีผู้อพยพมาอยู่ใหม่ก็
ดี หรือเกิดจากการขยายตัวของประชากรในชนบทเองก็ดี ที่ดินในชนบทที่มีความ
เจริญจะมีราคาสูงขึ้นซึ่งทำให้การหาที่ดินเป็นที่อยู่ที่ทำกินยากขึ้น ในบางท้องที่ชาว
ชนบทซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินเดิมอาจต้องจำหน่ายที่ดินที่มีอยู่เดิม แล้วอพยพเคลื่อนไปอยู่
ในที่ห่างไกลออกไปอีก

นอกจากเรื่องที่ดินมีราคาสูงขึ้นแล้ว ปัญหาอีกประการหนึ่งได้แก่
การใช้ที่ดินอาจไม่เป็นไปโดยเหมาะสม เช่นที่ตั้งโรงงานที่เกิดใหม่อาจอยู่ใกล้ที่ชุมชน
เกินควร ทำให้เกิดเสียงหรือกลิ่นโอบกวนความสงบสุขของประชาชนได้ บริเวณที่อยู่
อาศัยอาจตั้งอยู่ในทำเลที่ไม่เหมาะสม เป็นอุปสรรคต่อการจัดสถานที่สาธารณะ

สำหรับพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน และอาจมีปัญหาเกี่ยวกับสถานที่สำหรับ
สาธารณชนใช้ประโยชน์ร่วมกันอื่น ๆ อีก เช่น ตลาดนัด ตลาดจำหน่ายสินค้า ท่า
เรือ ท่ารถโดยสารประจำทาง โรงเรียน ฌาปนสถาน และสถานที่สำหรับบำเพ็ญกิจ
กรรมทางศาสนาหรือพิธีกรรมของชุมชน เหล่านี้เป็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นเมื่อชุมชนมี
ความเจริญและขยายออกไปโดยไม่มีแผนการใช้ที่ดินเตรียมไว้ล่วงหน้าอย่างเหมาะสม

3. อิทธิพลของครอบครัวลดลง เมื่อการค้าและการอุตสาหกรรมใน
เมืองเจริญขึ้น ชาวชนบทก็จะหันไปหางานทำที่ในเมืองมากขึ้น แม้ไร่นาสวนผสมเดิม
ซึ่งเคยสนองความต้องการของครอบครัวได้ทุกด้านก็จะเปลี่ยนเป็นปลูกพืชหรือเลี้ยง
สัตว์เพียงอย่างเดียว แล้วนำพืชผลเหล่านั้นไปขายเป็นเงินตราที่ตลาดและเก็บเงินไว้ใช้
จ่ายซื้อหาสิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีวิต เช่น เสื้อผ้าและเครื่องใช้ประจำครอบครัวอื่น ๆ
ชีวิตชาวชนบทจะหันไปพึ่งตลาดมากยิ่งขึ้นทุกที แม้แต่การแสวงหาความสำราญ
บันเทิงต่าง ๆ แทนที่จะหาความบันเทิงอยู่ภายในหมู่บ้านก็จะเปลี่ยนเป็นเดินทางเข้าไป
หาความสำราญจากโรงภาพยนตร์ โรงละคร หรือร้านจำหน่ายอาหารที่ในเมือง
ประกอบด้วยบิตามารดาบางครอบครัวก็จะต้องออกนอกบ้านไปทำงาน ตามโรงงาน
หรือสถานที่จ้างแรงงาน คงปล่อยเด็กให้อยู่กับลูกจ้างหรืออยู่ในความดูแลของบุตรคน
โต เหล่านี้จะทำให้ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างบิตามารดากับบุตรลดลง บุตรจะ
แสวงหาความเป็นอิสระมากขึ้น และไม่ค่อยเชื่อฟังบิตามารดาเหมือนดังแต่ก่อน ทำ
ให้เกิดปัญหาเด็กวัยรุ่นซึ่งได้กลายเป็นปัญหาสังคมในหลาย ๆ ประเทศ

4. ปัญหาศีลธรรมเสื่อม เนื่องจากประชาชนมีการศึกษาคึกคักและเรียน
รู้ความจริงต่าง ๆ ตามหลักวิทยาศาสตร์มากขึ้นทำให้ความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจและ
เทพยดาฟ้าดินลดลง ในขณะที่เดียวกันคนเราจะเริ่มไม่ค่อยเชื่อถือบาปบุญ หรือสวรรค์
นรกเหมือนแต่ก่อน เป็นเหตุให้มีผู้ไปวัดน้อยลงและคนทำตนห่างศาสนามากยิ่งขึ้นทุก
ที เหล่านี้จะเป็ผลทำให้ศีลธรรมและความซื่อสัตย์ของชาวชนบทซึ่งเคยนับว่าดีมาก
ในอดีต เปลี่ยนไปในทางกล้าทำชั่วมากขึ้น

หญิงสาวชาวชนบทซึ่งเคยรักนวลสงวนตัวไว้จนกว่าจะแต่งงาน เป็นฝั่งเป็นฝา จะกลับเปลี่ยนรสนิยมเป็นแบบมีความรักง่ายหน่ายเร็วเข้ามาแทนที่ การหย่าร้างระหว่างสามีภรรยาจะมีมากขึ้นและด้วยอิทธิพลจากวิทยุและโทรทัศน์ชักจูงให้หญิงสาวที่มีความเห่อเหิมทะเยอทะยานใคร่จะได้เป็นนางแบบ คาราหรือนักร้องหรือมีเครื่องแต่งกายสวย ๆ ก็จะพากันหลงระเริงเข้าไปแสวงหาชื่อเสียงในทางผิด ๆ ที่ในตัวเมือง ในที่สุดก็จะตกเป็นเหยื่อของพวกพ่อเล้าแม่เล้าเจ้าเล่ห์ ซึ่งมีความเจนจัดในชีวิต และรู้จักใช้อุบายหลอกลวงให้ขายตัวได้โดยง่าย สาวชาวชนบทเหล่านี้เมื่อกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องในท้องถิ่นที่ตนอยู่ก็มักจะบอกแก่เพื่อนของคนว่า คนไปประกอบอาชีพที่ในเมืองมีรายได้ดี เป็นเหตุให้เพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน หลงตามเข้ามาเพื่อจะได้มีรายได้สูงบ้าง จะได้ทำตนให้เฟื่องฟูเหมือนเพื่อนบ้าง ผลที่สุดก็จะมีโสเภณีเต็มบ้านเต็มเมืองไปหมด เด็กสาวเหล่านี้เป็นเด็กที่มาจากชนบทเกือบทั้งสิ้น

ทางด้านเด็กหนุ่มชาวชนบทก็เช่นเดียวกัน เมื่ออิทธิพลของสถาบันครอบครัวอ่อนลง ประกอบกับขาดความเชื่อในหลักศาสนาและศีลธรรม จึงทำให้กลายเป็นผู้ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่และญาติ เห็นว่าคำสั่งสอนว่ากล่าวเหล่านั้นเป็นสิ่งล้าสมัย และมองบิดามารดาของตนว่าเป็นคนคร่ำครึไม่ทันต่อความก้าวหน้าของโลก เด็กหนุ่มเหล่านี้ก็จะตัดสินใจเข้ามาหางานทำที่ในเมือง เมื่อมีรายได้บ้างก็จะคบเพื่อนเที่ยว และหลงบูชาศิลปวัฒนธรรมของชาวต่างชาติที่หั่งไหลเข้ามาอย่างผิด ๆ ในที่สุด เงินทองที่อุตสาหะเก็บหอมรอมริบไว้ได้บ้าง ก็จะค่อย ๆ หมดไปด้วย การดื่มสุราและเที่ยวกลางคืน บางคนก็ขาดความระมัดระวังและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็จะติดยาเสพติดเป็นโรคเอดส์และอาจแพร่เชื้อโรคต่อไปยังผู้อื่นอย่างกว้างขวาง หรืออาจนำกลับไปเผยแพร่ในชนบท ความฟุ้งเพื่อเห่อเหิมเหล่านี้ ถ้าเป็นมากเข้าก็อาจมีการคบมิตรชั่วรวมกันตั้งเป็นกลุ่มวัยรุ่นกระทำกรรโชกต่าง ๆ นานาได้ นับแต่การก่อเหตุทะเลาะวิวาทตีกันระหว่างกลุ่ม ไปจนถึงการปล้นทรัพย์ขนาดใหญ่อย่างมีแผนก็เคยปรากฏมาแล้ว

5. ปัญหาอาชญากรรมเพิ่ม เนื่องจากอิทธิพลของครอบครัวและความเสื่อมใสในศาสนาอ่อนลงประกอบกับความยากแค้นทางเศรษฐกิจอาจมีมากขึ้นสำหรับบุคคลบางคนที่ตกเป็นคว่างานจะทำให้มีผู้ประพฤติเป็นอาชญากรรมเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะความผิดประเภทประทุษร้ายต่อทรัพย์ซึ่งรวมถึงการปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ กรรโชกทรัพย์ เป็นต้น มีมากขึ้น และเนื่องจากชาวชนบทส่วนมากเป็นผู้มีกำลังร่างกายแข็งแรง มีจิตใจกล้าหาญ แต่ขาดการศึกษาเป็นเครื่องก่อกมลเวลาที่ช่วยยับยั้งจิตใจ ฉะนั้น เมื่อประกอบอาชญากรรมจึงมักมีลักษณะรุนแรง เช่น มีการทำร้ายหรือฆ่าเข้าทรัพย์ในคดีชิงทรัพย์หรือปล้นทรัพย์ เป็นต้น

แต่โจรผู้ร้ายซุกซมนี้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นคนในท้องถิ่นนั้น ประกอบอาชญากรรมเองเสมอไป บางครั้งก็ปรากฏว่ามีคนจากท้องถิ่นอื่นหลบซ่อนเข้าไปอยู่ในท้องถิ่นนั้นก็มี เนื่องจากการคมนาคมและการขนส่งสะดวก ช่วยให้โจรผู้ร้ายสามารถเคลื่อนย้ายเปลี่ยนท้องถิ่นหากินได้ง่าย โดยเฉพาะในระยะที่เริ่มการพัฒนาชุมชนใหม่ ๆ มักมีผู้หากินในทางทุจริตจากตัวเมืองออกไปล่องลอยคนในชนบทเสมอ ๆ เช่น นำสลากกินแบ่งปลอมไปหลอกจำหน่าย นำปิกชนบัตรซึ่งมีกระดาษเปล่าสอดอยู่ตรงกลาง โดยมีธนบัตรแท้จริงปิดไว้ข้างบนและข้างล่างเพียงน้อยฉบับไปจำหน่ายในราคาถูก หลอกหลวงให้เป็นสมาชิกองค์การฌาปนกิจสงเคราะห์ หลอกหลวงให้เข้าหุ้นบริษัท เล่นแชร์ หรือให้กู้เงินเพื่อจะได้ค่าตอบแทนหรือดอกเบี้ยในอัตราสูง เป็นต้น เหล่านี้เป็นเรื่องที่เคยเกิดมาแล้วทั้งสิ้น เมื่อการติดต่อกับชนบทต่าง ๆ มีความสะดวกมากขึ้น จำนวนผู้ทุจริตคิดล่อลวงหากำไรจากชาวชนบทจะมีเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว จึงเป็นเรื่องที่ควรระมัดระวังอย่างยิ่ง

6. ความร่วมมือช่วยเหลือกันลดลง เนื่องจากการแข่งขันในการประกอบอาชีพจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทเปลี่ยนไปอีกเป็นอันมาก ชาวชนบทเคยทำงานอย่างสบาย ๆ เพราะขาดความกระตือรือร้นที่จะสร้างฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ก็จะกลับมาเป็นผู้ทำงานหนักเพื่อขยายที่ทำกิน ปลูกบ้านใหม่ ส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนต่อที่ในเมืองหรือในมหาวิทยาลัย เป็นต้น เหล่านี้ จะทำให้ชาว

ชนบทกลายเป็นคนมีนิสัยเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้น และการคบหาสมาคมกับเพื่อนบ้านจะลดน้อยลง การร่วมมือกันโดยวิธีลงแขกเกี่ยวข้าวหรือไถนาที่นับวันแต่จะหมดไป เปลี่ยนเป็นวิธีจ้างกันด้วยเงินตราแทน

ในขณะที่เดียวกัน ชาวชนบทเริ่มจะเรียนรู้วิธีการขอความช่วยเหลือจากทางราชการ เพื่อนำมาทดแทนความร่วมมือกันในการใหญ่ ๆ ซึ่งขาดไป ฉะนั้นจึงมีการเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากทางราชการเพิ่มพูนขึ้นทุก ๆ ทาง เช่น การสร้างถนน สะพาน ทำนบกั้นน้ำ โรงเรียน ลานกีฬา การจัดหาไม้สะอาด โทรศัพท์ และไฟฟ้า ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย เงินทุนในการประกอบอาชีพ เป็นต้น การเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลนี้ ถ้ามีมากเกินไปและเป็นไปอย่างกว้างขวาง รัฐบาลก็จะมีภาระเพิ่มขึ้นทั้งในด้านการจัดหางบประมาณมาสนองความต้องการของชาวชนบท และการบริหารงานให้เห็นไปตามโครงการต่าง ๆ ซึ่งอาจเกินกำลังของรัฐบาลที่จะสนองได้

สรุปแล้ว การพัฒนาทุกอย่างต้องสนับสนุนครอบครัวเข้มแข็ง ได้แก่ เศรษฐกิจที่สนับสนุนครอบครัวเข้มแข็ง การทำมาหากินที่แยกให้ครอบครัวออกจากกัน พ่อแม่ลูกแยกกันไปคนละทาง ไม่ใช่เศรษฐกิจที่พึ่งประสงค์ การศึกษาที่ทำให้เด็กไม่มีเวลาเรียนรู้กับพ่อแม่ เอาแต่ทำการบ้านท่องหนังสือ เห็นพ่อแม่คำเดียวไม่มีความรู้ ไม่ใช่การศึกษาที่ส่งเสริมครอบครัวเข้มแข็ง

ธุรกิจ การสื่อสารมวลชน ชุมชนต้องส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว รัฐต้องให้ทุกชุมชนมีพื้นที่สาธารณะเพื่อการพักผ่อน การทำกิจกรรมของครอบครัว การบันเทิงพักผ่อนหย่อนใจ การเรียนรู้ ระบบสวัสดิการสังคมต้องเป็นไปเพื่อความเข้มแข็งของครอบครัวแม้แต่การวิจัยก็ควรทำเพื่อการนี้ และควรส่งเสริมระบบอาสาสมัครสังคมให้เต็มประเทศ ทั้งนักเรียน นักศึกษา คนหนุ่มสาว คนเฒ่าคนแก่ เพื่อไปร่วมกันดูแลส่งเสริมสถาบันครอบครัว เมื่อสถาบันครอบครัวเข้มแข็ง ปัญหา

สังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็จะลดน้อยลงไป ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลจะต้องมีนโยบายที่เป็นรูปธรรม และออกกฎหมายสนับสนุนความเข้มแข็งของครอบครัว

1. ทำไมสังคมมนุษย์จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลง
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหมายความว่าอย่างไร
3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มใดบ้าง
4. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแผน หมายความว่าอย่างไร
5. นักพัฒนามีบทบาทและหน้าที่อย่างไรในกระบวนการเปลี่ยนแปลง
6. การพัฒนาบุคคลกับการพัฒนาสังคม ต่างกันอย่างไร
7. สภาพเศรษฐกิจปัจจุบันของสังคมไทย ทำให้ความสัมพันธ์ของคนต่างไปจากอดีตอย่างไร
8. ปัจจัยที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงมีอะไรบ้าง
9. การเปลี่ยนแปลงมีผลต่อชุมชนอย่างไรบ้าง
10. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลของการเปลี่ยนแปลงมีอะไรบ้างและจะมีวิธีการแก้ไขได้อย่างไร